

4a. Sofia Jupither: Kardemomme by skader børnene

Teksten er oprindelig oversat fra svensk til norsk og bragt i den norske avis Aftenposten den 8. januar 2013.

Sofia Jupither (f. 1974), svensk teaterinstruktør.

Forleden dag var jeg med min snart otte år gamle søn i Nationalteatret¹, hvor jeg arbejder for tiden. Vi så *Folk og røvere i Kardemomme by*² og havde glædet os meget. Som det teatermenneske jeg er, varmede det mit hjerte at se en foyer fuld af børn, forældre og bedsteforældre. Helt i tråd med folks ønske mødtes generationerne i teatersalen. Det eneste, jeg vidste på forhånd, var, at forestillingen går for fulde huse to gange om dagen næsten alle ugens dage, og at røverne hedder Kasper, Jesper og Jonatan.

Så begynder forestillingen, og hvad ser vi? En by i pastelfarver, hvor alle er glade, med lys hud og æblekinder. De kører sporvogn og planlægger en fest – det hele ledsaget af rungende marchmusik. Vi får at vide, at politifolk er søde, og at den rådende filosofi er: ”Du skal ikke genere andre, du skal være ligetil og sød, og for øvrigt kan man gøre hvad man vil.” Mantraet³ gentages i det uendelige, og det forekommer mig at minde skræmmende meget om den højreekstreme retorik. (I Sverige siger man ”tag vare på dig selv og lad hånt om⁴ alle andre”).

Så sker det endelig! Nu dukker de op, de lurvede røvere, oprørerne – de som skal vende alt på hovedet, vende op og ned på det velordnede samfund og få os til at le. Troede jeg. Langsomt, men sikkert går det op for mig, at de slet ikke er oprørere, børnenes medsamsvorne, dem som prutter i kirken og spiser is til middag. Nej, disse røvere længes efter at være en del af samfundet. Her begynder jeg at få en mærkelig smag i munden.

Og det bliver værre endnu. Da røverne er blevet trætte af deres rodede hjem og klager over, at de ikke får ordentlig mad, finder de ud, at de savner en kvinde i huset. Og da de indser, at ingen vil melde sig frivilligt, finder de ud af, at det bedste vil være at ”røve et damemenneske”. Man har altså brug for en kvinde til at lave mad og gøre rent. Lykkes det ikke at få fat i en kvinde – for eksempel ved hjælp af charme – kan man bare kidnappe en.

Jeg kigger rundt i salen. I det stærke lys fra scenen er publikum synligt. Jeg ser omkring 300 børn som ler og klapper i hænderne. Ligesom mange voksne ler og klapper i hænderne, og jeg overvejer, om jeg mon har forladt mit elskede Norge og er havnet i en fantasiverden. Min søn hvisker ivrigt om, hvor vred tante Sofie bliver, når hun vågner og opdager, hvad røverne har gjort! Stor er hans forundring, da det viser sig, at dette hidsige fruentimmer tværtimod bliver glad og sød, da hun opdager, at hun har fået nogle nussede fyre, hun kan ”passe”.

Jeg forlader salen i pausen, dybt rystet, og tænker, at dette umuligt kan være moralen i et klassisk stykke fra dette vidunderlige land, landet som fik verden til at ryste, da Nora gik.⁵

¹ *Nationalteatret*: teaterhus i Oslo.

² *Folk og røvere i Kardemomme by*: teaterstykket bygget på børnebogen af samme navn. Bogen er fra 1955 og er skrevet af forfatteren Thorbjørn Egner (1912-1990). Oversat til dansk af Halfdan Rasmussen.

³ *Mantraet*: række af ord, der fremsiges gentagne gange og tillægges religiøs eller principiel værdi.

⁴ *lad hånt om*: ignorer.

⁵ *da Nora gik*: reference til den berømte afslutning på Henrik Ibsens drama, *Et Dukkehjem*, 1879.

Men efter pausen følger det ene pinlige optrin efter det andet: Fru Bastian laver dejlig mad, mens hun nynner lystigt – og får en blomst som belønning. En papegøje (hunkøn) synger en suggererende⁶ sang fra Brasilien, mens den ruller med
40 hofterne. Efter et mildt pres fra omverdenen finder røverne ud af, at det egentlig er dejligt at vaske sig, og det hele slutter med, at de endelig bliver inkluderet i samfundet og til og med får deres inderste ønsker opfyldt.

Vi har altså lært følgende: Et samfund fungerer bedst, hvis alle er lige, alle er glade og ellers passer sig selv. Mænd kan ikke gøre rent eller lave mad. Kvinder bli-
45 ver glade af at opvarte mænd og kræver ingenting til gengæld bortset fra en lille rose i ny og næ. Den største ulykke er at være anderledes og ikke tilhøre en gruppe, hvor alle er ens. Det fremmede bliver eksotisk og spændende, hvis det sidder i bur, og det kræver stærke, modige mænd at redde hundehvalpe. Og sidst, men ikke mindst – er man pæn og ordentlig og udfører heltegerninger, bliver man en del af
50 fællesskabet og belønnes med en kone.

På nettet ser jeg omfanget af massehysteriet. Visninger i biografen og TV hen over julen, lutter positive reaktioner og begejstrede konstateringer af, at originalversionen af bogen nu er solgt i 600.000 eksemplarer. Jeg begynder at forstå, at dette er noget, alle nordmænd er vokset op med, og som ingen stiller spørgsmål
55 ved – at det svarer til at fejre Lucia-dagen⁷ eller tage med børnene i kirken i julen. Sådan gør man, og det betyder ikke andet, end at vi har det hyggeligt sammen. Og det skal man jo.

Men se det udefra et sekund. Vi ser en idealiseret verden, en idyl. Men hvad er det, den idealiserer? Hvilke værdier holdes frem, og hvad er budskabet? Er det vir-
60 kelig dette, som skal repræsentere det idylliske? Det, som for os voksne måske er som at gå på museum, vil for et barn fortone sig som noget attråværdigt⁸ og plante sig i underbevidstheden som et billede på en ideel verden.

Alle samfund og kulturer har traditioner, som er mere eller mindre meningsløse eller er faldet ud af den oprindelige sammenhæng, men dette er første gang, jeg
65 støder på noget, som jeg mener er direkte skadeligt for den opvoksende generation, og som hyldes uden modforestillinger.

Jeg forstår, at det naturligvis handler om en kulturarv og ikke en teaterchefs aktive valg af repertoire, og jeg vil understrege, at mine teaterkolleger udfører et godt arbejde. Men jeg mener alligevel, at vi gennem denne opsætning bidrager til
70 at vanskeliggøre arbejdet for mangfoldighed og ligestilling i flere generationer fremover. Det gælder også for alle, som giver bogen i dåbsgave til et lille, nyfødt individ eller læser højt fra den i børnehaven. Der findes så meget god og underholdende kultur for børn, ikke mindst klassikere, som udruster små mennesker til at leve i et komplekst fællesskab.

75 Så, kære Norge, et velment spørgsmål fra en sand ven: Er det ikke på tide, efter at have ladet Thorbjørn Egner leve i 100 år, at tage skridtet ind i det 21. århundrede og begrave ham for altid?

⁶ *suggerende*: her: lokkende, forførende.

⁷ *Lucia-dagen*: svensk juletradition; dyrkes også i andre lande, bl.a. Danmark, i form af Lucia-optog.

⁸ *attråværdigt*: værd at stræbe efter.

4b. Anita Brask Rasmussen: Grænserne bliver flydende i børnelitteraturen

Teksten er uddrag af artikel fra Information.dk den 13. oktober 2017.

Anita Brask Rasmussen (f. 1980), journalist.

Relationen mellem forfatteren og læseren er måske ikke fundamentalt anderledes i børnelitteraturen, men der er noget, der gør relationen særlig. Nemlig at forfatteren er en voksen, og det er læseren ikke – eller sjældent i hvert fald. Det betyder, at der er en meget tydelig magtrelation mellem forfatter og læser. Astrid Lindgren¹ har engang sagt om den – i hendes øjne – misforståelse, at børn har let ved at tilpasse sig, når de voksne flytter rundt med dem og på deres hverdag: »De har overhovedet ikke let ved at tilpasse sig, selv om det kan se sådan ud. De resignerer bare over for overmagten.«

Forholdet mellem forfatter og læser af børnelitteratur er per definition ulige, og derfor bliver den børnelitterære forfatter i langt højere grad end den voksenlitterære bedt om at forholde sig til sin læser. Kan man skrive den slags for børn? Hvorfor er det vigtigt at skrive den slags for børn? Og så videre.

Kunne man forestille sig voksenlitterære forfattere blive stillet den type spørgsmål om deres voksne læsere? Det sker kun, fordi børnelitterære forfattere tillægges et andet ansvar end voksenlitterære. Fordi voksne altid har udøvet magt over for børn, bliver børnelitteratur også opfattet som et sted, hvor magt kan udøves og børn påvirkes i positiv eller negativ retning.

¹ *Astrid Lindgren*: (1907-2002), svensk forfatter. Har bl.a. skrevet børneserien om Pippi Langstrømpe (1945) og børneromanen *Ronja Røverdatter* (1981).

4c. Anita Brask Rasmussen: Er børn ligesom aber?

Teksten er uddrag af artikel fra *Information.dk* d. 11. januar 2013.

Anita Brask Rasmussen (f. 1980), journalist.

Professor Emeritus¹ i børnelitteratur Torben Weinreich har i et blogindlæg forholdt sig til de forskellige positioner i debatten om, hvad børnebøger kan tillade sig at præsentere børn for.

»Det diskuteres livligt og ofte, hvad børn skal læse. Synspunktet synes her at være, at der findes emner, temaer og skrivemåder, som ikke er egnede for børn. Måske kan bøger direkte være skadelige. Børn kan ikke tåle dem. To positioner står stejlt over for hinanden: 1) Børn kan læse og tåle alt eller i hvert fald det meste. 2) Børn skal beskyttes mod skildringer af det, som anses for skadeligt. Og hvad der er skadeligt, kan være både »dårligt sprog« og omtale af visse af livets forhold og særlige befolkningsgrupper,« påpeger han og henviser dermed til de tilbagevendende diskussioner om *Tintin i Congo*² og om, hvorvidt det er i orden, at der står 'neger' 31 gange i Jørgen Clevins *Strudsen Rasmus*³, eller hvorvidt Pippis far fortsat skal være negerkonge i Sydhavet i det 21. århundrede.

I Torben Weinreichs egen *Historien om børnelitteratur* fortæller han, at degnen Peder Palladius⁴ omkring 1540 er én af de første, der i Danmark gør sig tanker om forholdet mellem barn og bog. Palladius skriver, at »børn er ligesom aber«, og i følge Weinreich er det udtryk for den grundlæggende barndomsopfattelse fra 1500-tallet til slutningen af 1700-tallet, at »børn gennem læsning af litteratur skal opfordres, hjælpes og om nødvendigt tvinges til at eftergøre, efterligne og efterabe«.

Og dele af denne gammeldags barndomsopfattelse, der prægede tiden omkring børnelitteraturens fødsel i kombination med 1970'ernes ideologikritiske tilgang, spøger i Sofia Jupithers⁵ kritik af *Folk og røvere i Kardemomme by*⁶, mener Nina Christensen, der er leder af Center for børnelitteratur, Aarhus Universitet: »Det er udtryk for den holdning, at et kulturprodukt for børn formidler en værdi, og primært skal vurderes ud fra den værdi, og at barnet når det præsenteres for den værdi, automatisk overtager den, som om barnet er noget, der blot kan afsættes stempler på,« siger hun og tilføjer, at *Folk og røvere i Kardemomme by* som al anden børnelitteratur er præget af den tid, det er skrevet i: »At kritisere værker værdimæssigt på denne måde er en meget ahistorisk tilgang til litteratur, og det undrer mig gang på gang, at især klassiske børnelitterære værker vurderes uden hensyntagen til deres historiske samtid. Børnelitteraturen udvikler sig også, og det samme gør opfattelsen af barndom,« siger Nina Christensen.

¹ *Professor Emeritus*: titel der tildeles en pensioneret professor, der stadig har tilknytning til universitetet.

² *Tintin i Congo*: 2. bind i tegneserien om Tintins oplevelser. Skrevet og tegnet af den belgiske forfatter Hergé (1907-1983). *Tintin i Congo* (1930) har været kritiseret for at være racistisk og blev censureret i 1975.

³ *Strudsen Rasmus*: billedbog for børn fra 1948. Tegnet og skrevet af den danske forfatter Jørgen Clevin (1920-1993). Enkelte af Jørgen Clevins bøger er fjernet fra norske biblioteker på grund af deres gammeldags fremstilling af afrikanere.

⁴ *Peder Palladius*: (1503-1560), dansk ledende luthersk præst i Sjællands Stift (kirkeligt område).

⁵ *Sofia Jupither*: (f.1974), svensk teaterinstruktør og forfatter til tekst 4a, *Kardemomme by skader børnene*.

⁶ *Folk og røvere i Kardemomme by*: norsk børnebog fra 1955 skrevet af den norske tegner og forfatter Thorbjørn Egner (1912-1990). Oversat til dansk af Halfdan Rasmussen.